

Protoekspresjonizm i symbolizm w twórczości Vincenta van Gogha

- Protoekspresjonizm i symbolizm w twórczości Vincenta van Gogha

Protoekspresjonizm i symbolizm w twórczości Vincenta van Gogha

Ważne daty

30.03.1853 – narodziny Vincenta van Gogha w Zundert (Holandia)

1881 – powstanie pierwszych dzieł malarskich van Gogha

1886-1888 – pobyt van Gogha w Paryżu

1888 – wspólne sesje malarskie van Gogha i Paula Gauguina w Arles

1889-1890 – pobyt van Gogha w szpitalu psychiatrycznym w Saint-Remy

29.07.1890 – śmierć van Gogha w Auvers-sur-Oise (Francja)

Scenariusz lekcji dla nauczyciela.

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

II. Zapoznawanie z najwybitniejszymi dziełami w zakresie architektury i sztuk plastycznych. Uczeń:

10. określa funkcję dzieła i wskazuje jej wpływ na kształt dzieła;

12. wskazuje w dziele sztuki symbol i alegorię, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie;

13. dokonuje opisu i analizy, w tym porównawczej, dzieł z uwzględnieniem ich cech formalnych:

c) w malarstwie i grafice: kompozycji, koloru, sposobów ukazania iluzji przestrzeni, kształtowania formy przez światło, w dziełach figuratywnych stopnia oddania rzeczywistości lub jej deformacji;

14. wskazuje środki stylistyczne i środki ekspresji, które identyfikują analizowane dzieło z odpowiednim stylem, środowiskiem artystycznym lub autorem;

3. umiejscawia dzieła w czasie (wskazuje stulecie powstania dzieł sztuki dawnej, a w przypadku dzieł sztuki nowoczesnej i współczesnej datuje je z dokładnością do połowy wieku), w nielicznych przypadkach, dotyczących sztuki nowoczesnej i współczesnej, zna daty powstania dzieł lub datuje je z dokładnością jednej dekady;

5. wymienia podstawowe gatunki w dziełach sztuk plastycznych, m.in. portret (w tym autoportret, portret psychologiczny i oficjalny), pejzaż (w tym: weduta, marina, pejzaż ze sztafażem), sceny: rodzajowa, religijna, mitologiczna, historyczna (w tym batalistyczna), martwa natura, akt;

9. identyfikuje najbardziej reprezentatywne i najsłynniejsze dzieła na podstawie charakterystycznych środków warsztatowych i formalnych oraz przyporządkowuje je właściwym autorom;

III. Zapoznawanie z dorobkiem najwybitniejszych twórców dzieł architektury i sztuk plastycznych. Uczeń:

1. wymienia najistotniejszych twórców dla danego stylu lub kierunku w sztuce;

3. sytuuje twórczość artystów powszechnie uznawanych za najwybitniejszych w czasie, w którym tworzyli (z dokładnością do jednego wieku, a w przypadku twórców sztuki nowoczesnej i współczesnej – z dokładnością do połowy wieku) oraz we właściwym środowisku artystycznym;

5. na podstawie przedłożonych do analizy przykładów dzieł formułuje ogólne cechy twórczości następujących twórców: Fidiasz, Poliklet, Praksyteles, Giotto, Jan van Eyck, Hieronim Bosch, Masaccio, Sandro Botticelli, Leonardo da Vinci, Michał Anioł, Andrea Mantegna, Piero della Francesca, Rafael Santi, Giorgione, Tycjan, Jacopo Tintoretto, Pieter Bruegel Starszy, Albrecht Dürer, Hans Holbein Młodszy, Donatello, Filippo Brunelleschi, Andrea Palladio, El Greco, Caravaggio, Gianlorenzo Bernini, Francesco Borromini, Diego Velázquez, Bartolomé Esteban Murillo, Georges de la Tour, Nicolas Poussin, Claude Lorrain, Peter Rubens, Anton van Dyck, Frans Hals, Rembrandt van Rijn, Jan Vermeer van Delft, Antoine Watteau, Jacques Louis David, Jean Auguste Dominique Ingres, Antonio Canova, Berthel Thorvaldsen, Francisco Goya, Eugène Delacroix, Caspar David Friedrich, William Turner, John Constable, Gustave Courbet, Jean François Millet, Eduard Manet, Claude Monet, Edgar Degas, August Renoir, Georges Seurat, Vincent van Gogh, Paul Gauguin, Paul Cézanne, Henri de Toulouse-Lautrec, August Rodin, Gustaw Klimt, Alfons Mucha, Antonio Gaudí, Edward Munch, Henri Matisse, Pablo Picasso, Umberto Boccioni, Wasyl Kandinsky, Piet Mondrian, Kazimierz Malewicz, Marcel Duchamp, Giorgio de Chirico, Salvador Dalí, René Magritte, Marc Chagall, Amadeo Modigliani, Jackson Pollock, Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Claes Oldenburg, Francis Bacon, Yves Klein, Niki de Saint Phalle, Christo, Duane Hanson, Victor Vasarelly, Alberto Giacometti, Constantin Brançusi, Henry Moore, Le Corbusier, Frank Lloyd Wright, oraz artystów polskich i działających w Polsce (m.in. takich jak: Wit Stwosz, Bartłomiej Berrecci, Tylman z Gameren, Dominik Merlini, Bernardo Belotto, Marceli Bacciarelli, Piotr Aigner, Piotr Michałowski, Artur Grottger, Henryk Rodakowski, Jan Matejko, Józef Chełmoński, Maksymilian i Aleksander Gierymscy, Józef Brandt, Olga Boznańska, Józef Pankiewicz, Władysław Podkowiński, Jan Stanisławski, Leon Wyczółkowski, Henryk Siemiradzki, Xawery Dunikowski, Stanisław Wyspiański, Józef Mehoffer, Jacek Malczewski, Witold Wojtkiewicz, Witkacy, Leon Chwistek i inni przedstawiciele grupy formistów, przedstawiciele grupy Rytm, kapistów i grupy „a.r.”, Tadeusz Makowski,

Andrzej Wróblewski, Tadeusz Kantor, Jerzy Nowosielski, Alina Szapocznikow, Władysław Hasior, Roman Opałka, Magdalena Abakanowicz);

7. w przypadku słynnych artystów, takich jak np. Michał Anioł, Tycjan, Rembrandt, Renoir, van Gogh, Picasso – porównuje dzieła powstałe w różnych fazach ich twórczości;

IV. Kształcenie w zakresie rozumienia i stosowania terminów i pojęć związanych z dziełami sztuki, ich strukturą i formą, tematyką oraz techniką wykonania. Uczeń:

2. zna terminologię związaną z opisem formy i treści dzieła malarskiego, rzeźbiarskiego i graficznego, w tym m.in. nazwy formuł ikonograficznych, słownictwo niezbędne do opisu kompozycji, kolorystyki, relacji przestrzennych i faktury dzieła;

6. właściwie stosuje terminy dotyczące opisu treści i formy dzieł sztuk plastycznych.

Nauczysz się

rozróżniać cechy stylistyczne malarstwa Vincenta van Gogha;

opisywać tematykę dzieł;

charakteryzować użyte przez artystę środki warsztatowe;

rozróżniać najważniejsze obrazy van Gogha.

Wczesny okres twórczości Vincenta van Gogha

Zasób interaktywny dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/a/Db0DBU8tr

Vincent van Gogh, „Autoportret”, 1889, Musée d'Orsay, Paryż, Francja, wikipedia.org, domena publiczna

Zasób interaktywny dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/a/Db0DBU8tr

Vincent van Gogh, „Jedzący kartofle”, 1885, Muzeum van Gogha, Amsterdam, Holandia, wikipedia.org, domena publiczna

Po nieudanym, zaledwie trzymiesięcznym pobycie na Akademii Sztuk Pięknych w Antwerpii, van Gogh przeniósł się do Paryża, gdzie początkowo zamieszkał u swego brata Theo. Powstała wówczas seria martwych natur przedstawiających stare,

znoszone buty, które malarz zakupić miał na jednym z pchlich targów. Kompozycja płótna ogranicza się do wypełniającego niemal cały kadr obuwia, ustawionego na abstrakcyjnym tle.

Obraz przemawia potężnym ładunkiem emocjonalnym podkreślonym przez deformacje kształtów oraz dramatyczną grę światła i cienia. Nastrój potęguje utrzymana w brązowo-zielonkawych odcieniach kolorystyka.

Zasób interaktywny dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/a/Db0DBU8tr

Vincent van Gogh, „Para butów", 1886, Muzeum van Gogha, Amsterdam, Holandia, wikimedia.org, domena publiczna

Podczas pobytu w Paryżu malarz poznał wiodących artystów tego czasu, miedzy innymi Henriego de Toulouse-Lautreca, Paula Cézanne'a i Georgesa Seurata.

Pobyt van Gogha w Arles i ukształtowanie się stylu malarza

Vincent van Gogh, „Taras kawiarni w nocy”, 1888, Kröller-Müller Museum, Otterlo, Holandia, wikimedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Pokój van Gogha”, 1888, Muzeum van Gogha, Amsterdam, Holandia, wikimedia.org, domena publiczna

---

W latach 1888-1889 van Gogh mieszkał w miejscowości Arles mieszczącej się w Prowansji na południu Francji. To wówczas – pod wpływem lokalnych krajobrazów oraz miejscowego światła – wykształcił się ostatecznie charakterystyczny styl

malarza. Wykonał tam ponad 200 dzieł, głównie pejzaży przedstawiających pola oraz widoki prowansalskich uliczek. Charakterystyczne było dla nich zastosowanie szczególnego rodzaju perspektywy, zwanego perspektywą barwną, polegającego na takim układzie kolorów, aby uzyskać wrażenie przestrzenności: barwy zimne zdają się być dalej, niż położone na tej samej płaszczyźnie barwy ciepłe. Znakomitym przykładem zastosowania tej techniki jest *Taras kawiarni w nocy* z roku 1888. Typowe dla artysty zestawienie żółtego oraz błękitów i ultramaryny widoczne jest także na obrazie *Pokój van Gogha*, przedstawiającym jego sypialnię w Arles. Jest on o tyle ciekawy, że twórca ukazał na nim wiszące na ścianach inne swoje dzieła. Malowidło wprowadza w widzu pewien niepokój, spowodowany zachwianymi pro-porcjami oraz nienaturalnymi skrótami perspektywicznymi. Cechy te, w połączeniu z kontrastującym zestawieniem czerwieni i zieleni odnaleźć można także w obrazie *Nocna kawiarnia*.

Vincent van Gogh, „Nocna kawiarnia", 1888, Yale University Gallery, New Haven, Stany Zjednoczone Ameryki, wikipedia.org, domena publiczna

Spotkanie z Paulem Gauguinem i problemy zdrowotne van Gogha

Vincent van Gogh, „Słoneczniki", 1888, National Gallery, Londyn, Wielka Brytania, wikimedia.org, domena publiczna

Podczas pobytu w Arles powstała także cała seria *Słoneczników*, płócien przedstawiających kilkanaście kwiatów w różnym stadium rozwoju, umieszczonych

w glinianym wazonie. Dzieła te uderzają zastosowaniem niemal wyłącznie żółtego i kolorów pochodnych. Charakterystyczne jest dla nich także wyeksponowanie linii na styku plam barwnych. Przez swą dekoracyjność przez samego twórcę porównywane były do kościelnych witraży.

Van Gogh wielokrotnie malował autoportrety, ale ten właśnie stał się dokumentem dramatycznego wydarzenia, do którego doszło zimą 1888 r. w Arles. Van Gogh przyjechał do Prowansji w lutym tegoż roku. Utrzymywany przez brata Theo, z którym pozostawał w stałym kontakcie korespondencyjnym, mógł się oddać całkowicie swej pasji malarskiej. Jego marzeniem było sprowadzenie do Arles przyjaciela, Paula Gauguina. Po wielomiesięcznych staraniach Gauguin wreszcie przyjechał, ale następne miesiące wspólnej pracy nie spełniły oczekiwań żadnego z artystów. Dochodziło do konfliktów, stopniowo rosło napięcie, które w końcu doprowadziło nerwowo chorego van Gogha na granicę szaleństwa. W grudniowy wieczór doszło w miejscowej kawiarni do skandalu. Van Gogh cisnął w twarz Gauguinowi szklankę z absyntem. Po tym incydencie Gauguin postanowił opuścić Arles i spędzić ostatnią noc w hotelu. Podczas spaceru po parku spostrzegł, że idzie za nim van Gogh uzbrojony w brzytwę, nie doszło jednak do spotkania malarzy. Vincent uciekł i, jak się później okazało, po powrocie do domu obciął sobie pół lewego ucha, zapewne pod wpływem dręczących go halucynacji. W przypływie wisielczego humoru wysłał owo obcięte ucho zawinięte w chustkę swojej zaprzyjaźnionej prostytutce z miejscowego domu publicznego. Policja znalazła go następnego dnia nieprzytomnego, w kałuży krwi. Okaleczony artysta trafił do szpitala, nie przestał jednak malować. Powstały wówczas dwa autoportrety ukazujące go w zimowej czapie, spod której widać bandaże. Widzimy pełną napięcia twarz człowieka doprowadzonego na granicę szaleństwa, dla którego jedynym sensem życia jest malowanie. Pełne

ekspresji obrazy wychodzące spod jego pędzla stawały się afirmacją piękna otaczającego go świata, piękna które potrafił dostrzec w najprostszych motywach. Były jednocześnie świadectwem jego stanów psychicznych, zapisem postępującej choroby, która w końcu doprowadziła go do samobójczej śmierci.

Źródło: Małgorzata Omilanowska, Złota Encyklopedia, PWN 2002

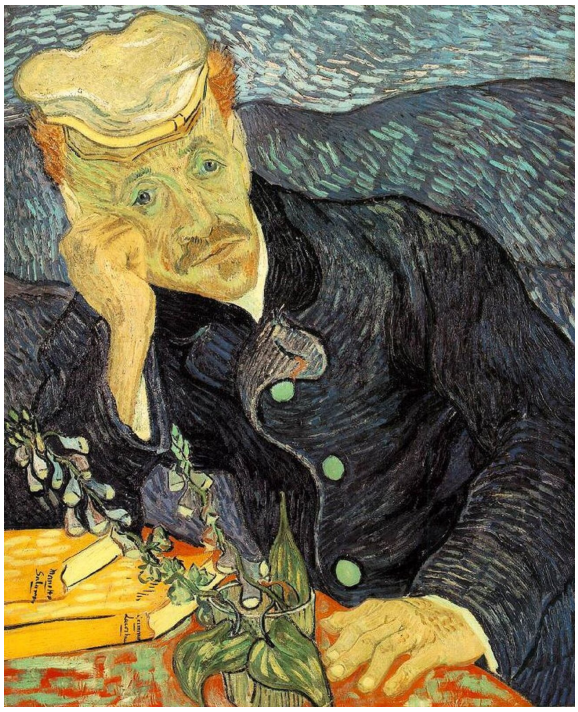
Vincent van Gogh, „Autoportret z zabandażowanym uchem", 1889, Courtauld Institute of Art, Londyn, Wielka Brytania, wikipedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Droga z cyprysem i gwiazdą", 1890, Kröller-Müller Museum, Otterlo, Holandia, wikipedia.org, domena publiczna

Ostatnie miesiące życia pod opieką doktora Gacheta

Po wyjściu ze szpitala w maju 1890 roku van Gogh osiadł w miejscowości Auvers-sur-Oise, gdzie mieszkał także doktor Paul Gachet, który objął malarza opieką psychiatryczną. Wykonany przez Vincenta wizerunek doktora stanowi jego największe osiągnięcie w sztuce portretowej. Wszystkie zastosowane środki wyrazu dążą ku podkreśleniu melancholii i smutku bijących z płótna. W kolorystyce dominują różne

odcienie niebieskiego kładzione wyraźną plamą. Bladozielona twarz portretowanego jest zatroskana, a jego jasnobłękitne oczy spoglądają w nieokreśloną dal. W tym samym czasie Holender namalował *Kościół w Auvers*, mistrzowskie przedstawienie gotyckiej architektury miejscowej świątyni. Przez zastosowanie skrótów perspektywicznych oraz światłocieniowych plam barwnych, budowla sprawia wrażenie niestabilnej, wręcz grożącej zawaleniem. Ciemne niebo dodaje kompozycji mrocznego nastroju skontrowanego przez pogrążone w słońcu rozstajne ścieżki na pierwszym planie.

Vincent van Gogh, „Portret doktora Gacheta", 1890, nieustalona kolekcja prywatna, wikimedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Kościół w Auvers", 1890, Musée d'Orsay, Paryż, Francja, wikipedia.org, domena publiczna

---

Ostatnim dziełem van Gogha, wykonanym w lipcu 1890 roku, na krótko przed samobójczą śmiercią spowodo-waną depresją, były *Kruki nad polem*. Jest to malowidło o depresyjnym nastroju, oddającym ówczesny stan psychiczny twórcy: smutek i samotność. Według niektórych interpretacji kruki symbolizować mają śmierć i odrodzenie, natomiast rozstajne drogi wiodące przez łany zboża – wykonane w kontrastujących barwach zielonej i czerwonej, oznaczających dla malarza trudy ludzkiej doli – oznaczają brak celów w życiu i rozterkę. Holender zastosował w płótnie charakterystyczne dla siebie zabiegi formalne: mocno nasycone kolory wprowadzające perspektywę barwną oraz nerwowo kładzione, grube impasty olejnej farby układające się w zawirowane kształty.

Vincent van Gogh, „Kruki nad polem”, 1890, Muzeum van Gogha, Amsterdam, Holandia, wikimedia.org, domena publiczna

Zadania

Ćwiczenie 1

Źródło: Bartłomiej Łyczak, licencja: CC0.

Ćwiczenie 2

Źródło: Bartłomiej Łyczak.

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Ćwiczenie 7

Polecenie 1

Poniżej przedstawiono obraz Vincenta van Gogha: *Jedzący kartofle* z 1885 roku. Dokonaj analizy obrazu według podanych punktów.

Vincent van Gogh, „Jedzący kartofle", 1885, Muzeum van Gogha, Amsterdam, Holandia, wikipedia.org, domena publiczna

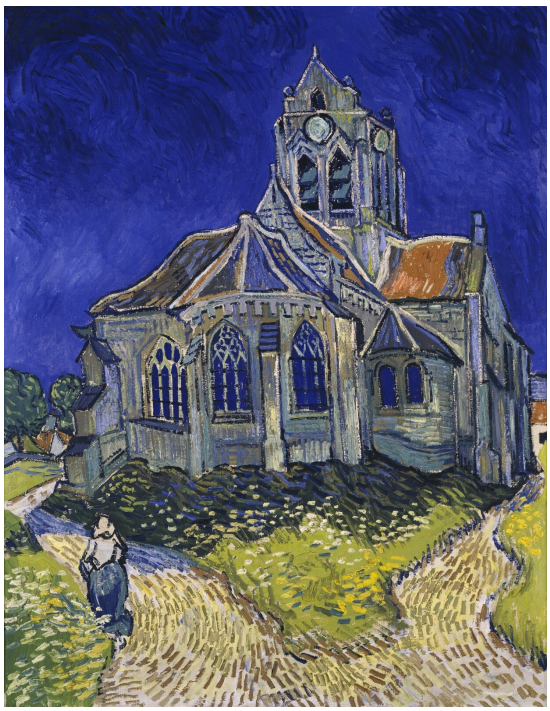
Kompozycja i relacje przestrzenne. Podaj trzy cechy.

Światło i modelunek światłocieniowy. Podaj trzy cechy.

Kolorystyka. Podaj trzy cechy.

Polecenie 2

Dokonaj analizy poniższego dzieła.

Vincent van Gogh, „Kościół w Auvers”, 1890, Musée d'Orsay, Paryż, Francja, wikipedia.org, domena publiczna

Inna wersja zadania

Słownik pojęć

Impast

śmiałe nałożenie gęstej farby olejnej lub akrylowej grubą warstwą na powierzchnię obrazu. Wzbogaca fakturę malowidła, pozwala uzyskać charakterystyczne efekty światła.

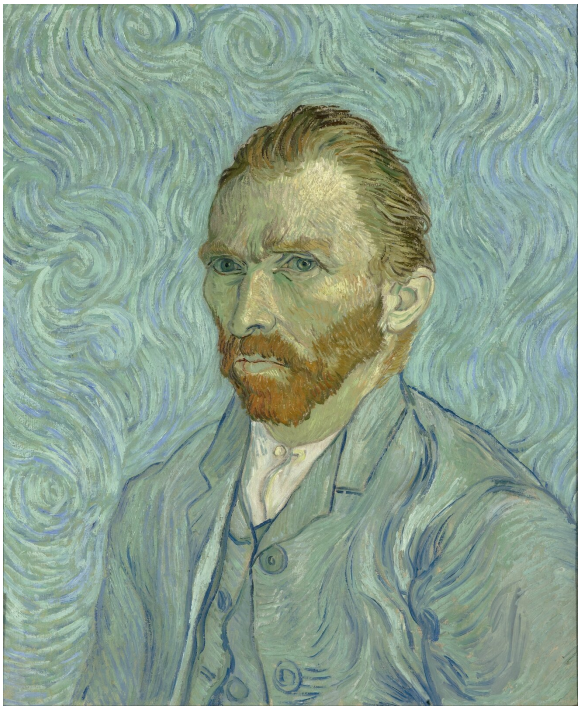
Perspektywa barwna

sposób uzyskania przestrzenności w obrazie poprzez wykorzystanie odpowiednich stosunków barwnych. Niektóre barwy, np. błękit i czerń, kładzione na tej samej płaszczyźnie co czerwień lub biel, zdają się cofać, podczas gdy tamte występują w przód.

Źródło:

K. Zwolińska, Z. Malicki, *Mały słownik terminów plastycznych*, Warszawa 1990.

Galeria dzieł sztuki

Vincent van Gogh, „Autoportret”, 1889, Musée d'Orsay, Paryż, Francja, wikipedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Jedzący kartofle”, 1885, Muzeum van Gogha, Amsterdam, Holandia, wikipedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Para butów”, 1886, Muzeum van Gogha, Amsterdam, Holandia, wikimedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Taras kawiarni w nocy”, 1888, Kröller-Müller Museum, Otterlo, Holandia, wikimedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Pokój van Gogha”, 1888, Muzeum van Gogha, Amsterdam, Holandia, wikimedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Nocna kawiarnia”, 1888, Yale University Gallery, New Haven, Stany Zjednoczone Ameryki, wikipedia.org, domena publiczna

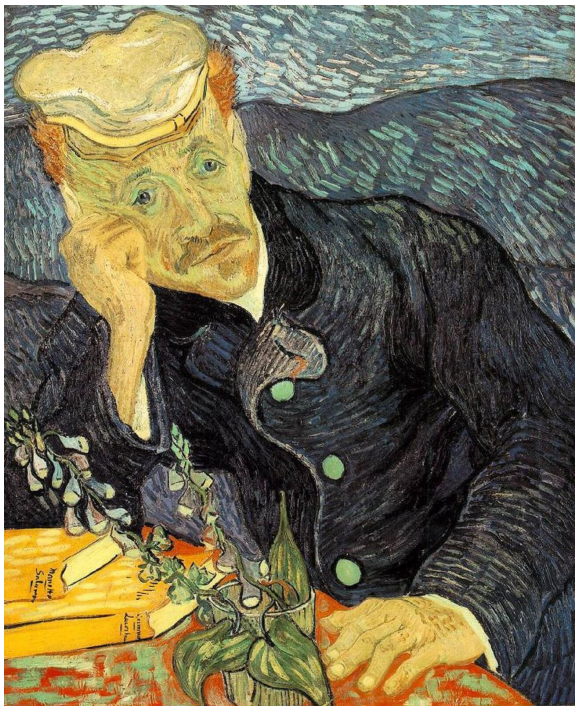
Vincent van Gogh, „Słoneczniki”, 1888, National Gallery, Londyn, Wielka Brytania, wikimedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Autoportret z zabandażowanym uchem”, 1889, Courtauld Institute of Art, Londyn, Wielka Brytania, wikipedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Droga z cyprysem i gwiazdą”, 1890, Kröller-Müller Museum, Otterlo, Holandia, wikipedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Portret doktora Gacheta”, 1890, nieustalona kolekcja prywatna, wikimedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Kościół w Auvers”, 1890, Musée d'Orsay, Paryż, Francja, wikipedia.org, domena publiczna

Vincent van Gogh, „Kruki nad polem", 1890, Muzeum van Gogha, Amsterdam, Holandia, wikimedia.org, domena publiczna

---

Bibliografia

P. Callow, *Vincent van Gogh: A Life. Grand Rapids*, Cambridge 1990

A. Torterolo, *Van Gogh: A Profound and Tormented Genius – His Life in Paintings*, London 1996

F. Vedovello, *Van Gogh: życie i twórczość*, Warszawa 1999

I. Walther, *Vincent van Gogh: 1853-1890. Wizja i rzeczywistość*, Warszawa 2005